

створенням безпечного освітнього середовища, змішаною та дистанційною формами навчання, використанням інноваційних технологій навчання студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник* / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці : «Букрек», 2022. 140 с.
2. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інформаційно-аналітичний збірник*. Київ : Інститут освітньої аналітики. 2022. 358 с.
3. Іщенко А., Карпенко М. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку. Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y>

Говорун Тамара

доктор психологічних наук, професор,
асистент професора Інституту наук про поведінку
Джиндал Глобал Університету,
Делі, Індія

Кулпріт Каур

доктор філософії,
Інститут наук про поведінку
Джиндал Глобал Університету,
Делі, Індія

САМОРЕФЛЕКСІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ: КРОС-КУЛЬТУРНИЙ ТА ГЕНДЕРНИЙ ВИМІРИ

Поділ суспільного життя на «чоловіче» та «жіноче» як стара парадигма «панування чоловіків – підпорядкування жінки» сягає глибокої давнини через свою неефективність у різних життєвих сферах, починаючи з мікрорівня сім'ї та закінчуючи макрорівнем поділу занять, керівної позиції, ідеології держави. Гендерні проблеми спостерігаються у подвійній зайнятості жінки, її нижчому економічному статусі та рівні оплати праці, уявленні про одностатеву відповідальність за виховання дітей (жінка-мати, жінка-доглядальниця та інші) [1; 4].

Забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок у досягненні соціального статусу, подолання гендерних стереотипів, використання егалітарної ідеології економічної діяльності, взаємозамінності статей у сімейному функціонуванні є викликом часу у дослідженні соціально-психологічних механізмів формування нової Людини економічної (Homo economicus). Переорієнтація економіки країни на ринкові умови вимагає від

юнаків та юнок, чоловіків та жінок ініціативності, інноваційності та здатності до ризику, а водночас раціонального мислення та рефлексії, що є рисами конкурентноспроможного суб'єкта економічних відносин. Економічна самопрезентація юнаків та дівчат як суб'єктів економічної соціалізації є важливою складовою їхніх уявлень про власну особистість [2; 6; 7].

У перехідний період розвитку суспільства, підсилений фінансово-економічною кризою, особливості планування та побудови власної професійно-освітньої кар'єри виходять на перший план проблеми у процесі економічної соціалізації громадян. Це неминуче позначаються на сферах економічного життя статей, їх психологічній готовності до самореалізації в ринкових умовах, які вимагають від кожного відповідальності за власну економічну спроможність.

Новий аспект нашого дослідження стосується актуальної проблеми економічної самопрезентації українських та польських дівчат і юнаків як суб'єктів економічної соціалізації [3].

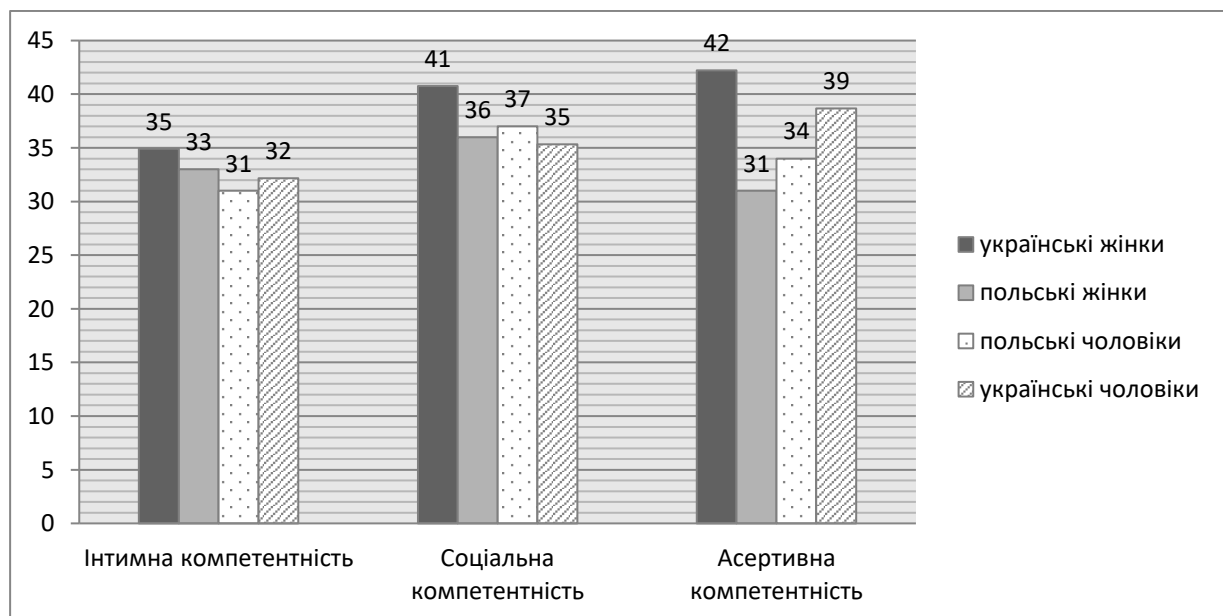

Рис. 1. Середні значення за методикою «Опитувальник трьох типів компетентності».

Згідно отриманим даним, за методикою «Опитувальник трьох видів компетентності» А. Матчак українські студентки та їх польські ровесниці виявляють вищий рівень інтимної компетентності як важливої складової соціальної компетентності. Вони також, на рівні з польськими студентками, здатні до успішної презентації своїх умінь та властивостей в ситуації соціальної експозиції у порівнянні з нижчими показниками чоловічої вибірки. Юнки більшою мірою, ніж їхні однолітки юнаки, орієнтовані на уміння соціальної взаємодії, вони більш здатні до розв'язання інтерперсональних проблем в процесі ділової взаємодії, їм притаманна більша наполегливість в процесі виконання трудових обов'язків.

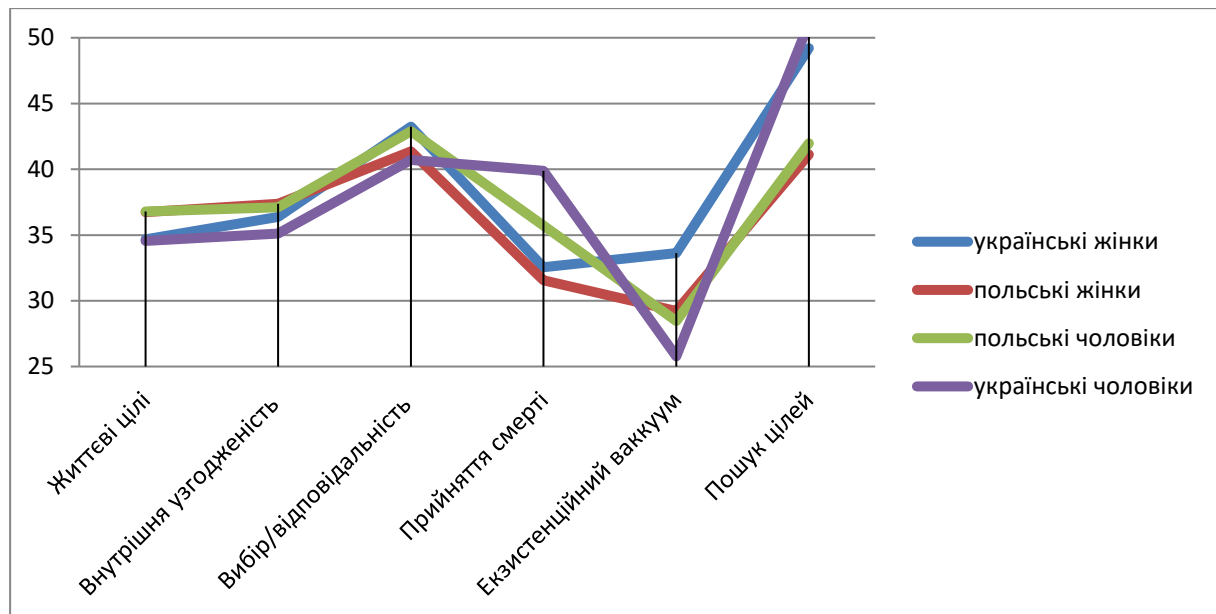

Рис. 2. Середні значення за методикою
«Опитувальник життєвих настановлень».

Юнаки демонстрували вищий рівень задоволення власними сенсами життєдіяльності, про що свідчили вищі показники за результатами більшості шкал тесту «життєві цілі», «внутрішня узгодженість», «пошук смислів» у порівнянні з жіночою вибіркою

Вищий рівень у порівнянні з однолітками-юнаками задоволення собою в таких складових, як моральна акцептація, узгодженість моральних поглядів з реальною поведінкою, власної здатності до управління людьми. Водночас жінки виявляють значно вищий рівень за шкалою «захисне зміцнення самооцінки», що свідчить з одного боку про певну міру акцептації власного Я, а з іншого – про страх перед можливим неприйняттям себе.

Інтегральний показник тесту «Опитувальник життєвих настановлень» свідчив про значущість оцінки власної екзистенції в часі (прийняття себе в майбутньому та теперішньому), а у поєднанні шкал – про спрямованість власних цілей і смислів на майбутню фахову діяльність. Рефлексія себе, своїх цінностей демонструвала в свою чергу рівень когеренції як внутрішньої узгодженості цілей життєдіяльності (ціле покладання) людини.

Порівняння показників вищеназваних шкал самовизначення у цінностях життя засвідчує більш високі показники чоловічої вибірки, що свідчить про безумовне прийняття ними власної життєдіяльності, вищу самовпевненість в успішності самореалізації в професійній діяльності. Юнаки демонстрували вищий рівень задоволення власними сенсами життєдіяльності, про що свідчили вищі показники за результатами більшості шкал тесту «життєві цілі», «внутрішня узгодженість», «пошук смислів» у порівнянні з жіночою вибіркою.

Які сильні чи слабкі сторони демонструють молоді жінки в оцінці себе? По-перше, це вищий рівень у порівнянні з однолітками-чоловіками задоволення собою в таких його складових, як моральна акцептація, узгодженість моральних поглядів з реальною поведінкою, власної здатності до управління людьми. Водночас жінки виявляють значно вищий рівень за шкалою «захисне зміцнення самооцінки», що свідчить з одного боку про певну міру акцептації власного Я, а з іншого – про страх перед можливим неприйняттям себе, відхиленням значущими іншими, прагнення показати себе в кращому світлі.

Дівчата демонструють вищий рівень оборонного зміцнення самооцінки, що свідчить про підсилену увагу до власного Я, в основі якого лежить побоювання не повною мірою реалізувати свої потенції, бути не належно оціненою соціальним оточенням. Цей показник свідчить про прагнення жіноцтва показувати себе у кращому світлі, що може почасти супроводжуватись надмірним критицизмом, злістю, самоїдством. Така критична саморефлексія жіноцтва може призводити до навмисного відігривання непритаманних ролей, більш акцептованих оточенням – а саме насправді слабкої статі.

Не випадково, що за високими показниками шкали «зміцнення самооцінки» криється захисна реакція жінок, якою можна пояснити також нижчі показники когерентності самооцінних ставлень, наприклад, «буття коханим» або невпевненості в тому, що вона є фізично привабливою в очах інших, здоровою, повною сил, популярною, авторитетом серед людей.

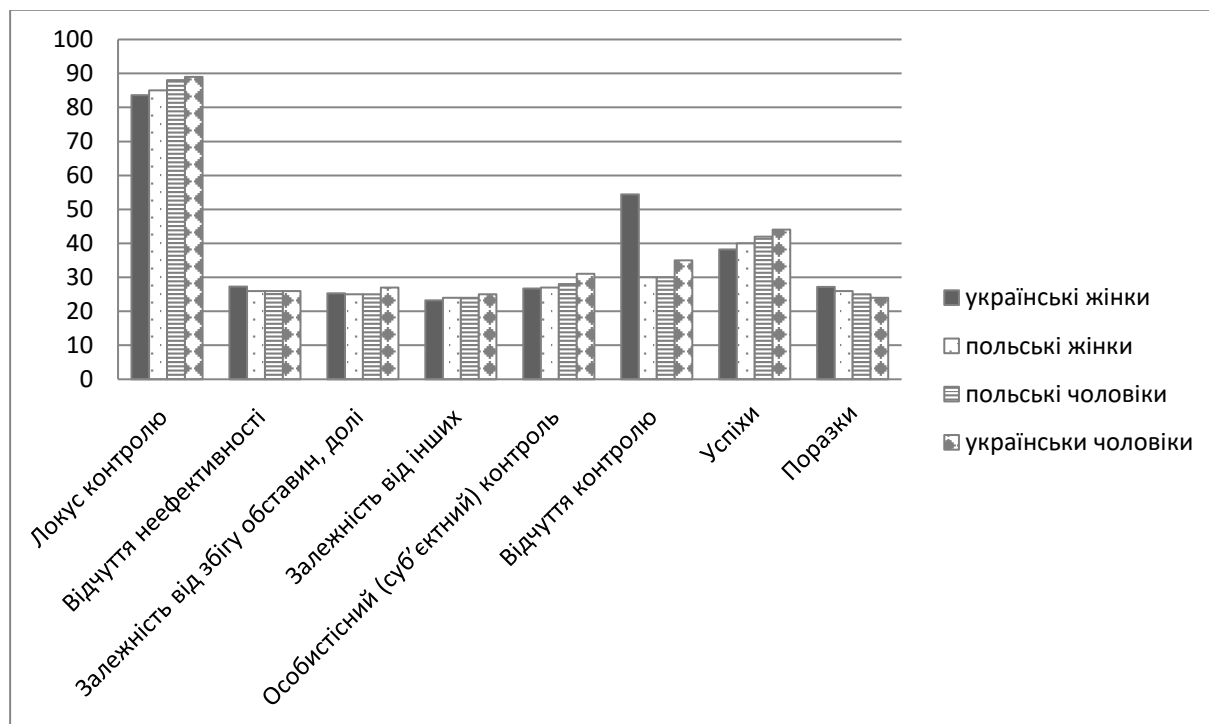

Рис. 3. Середні значення результатів за опитувальником «Людина в праці»

На противагу дівчатам, юнаки відзначаються вищим рівнем інтеграції самооцінки, яка не змінена уявними чи реальними окремими вадами власного Я. Наприклад, за вищими показниками шкали «інтеграція ідентичності», стоїть краща здатність юнаків інтегрувати набутий досвід у власне Я, нижча внутрішня конфліктність (відповідно вища когерентність) і самокритичність у прийнятті різних граней власної особистості, що і дає в кінцевому результаті вищий рівень інтегрованості чоловічого Я.

Показники дівчат за шкалою «рівень особистісного контролю» свідчить про вищий рівень вияву суб'єктності жіноцтвом в сфері професійних успіхів, що базуються на відповідальності у професійному функціонуванні, прийнятті поразок як власних промахів, а не обставин, що склалися. На противагу жінкам, чоловіки пояснюють фахові поразки екстернальним чинником, не пов'язаним з власною праце спроможністю. Низькі результати жіноцтва за шкалою «поразок» можуть свідчити про їхню надмірну самокритичність щодо презентації свого професійного Я.

Жіноча вибірка демонструє вищу орієнтованість на внутрішній локус контролю, що свідчить про їхню переконаність, що на успіх власної кар'єри впливає вона сама, а не інші люди. Аспірації жіноцтва більш реалістичні, більш орієнтовані на ділові міжособистісні контакти, більш асертивні. Жінки більшою мірою пов'язують перебіг кар'єри, її успішність з професійною компетентністю, невід'ємною складовою якої є ретельне виконання службових обов'язків. Саме тому почуття залежності від долі сприймається жіноцтвом менш реалістично, а значить заперечується залежність просування кар'єрними щаблями від прихильності шефа чи обставин. Жінки більшою мірою переконані, що щасливий випадок, доля чи обставини не допомагають кар'єрі. Чоловіки більш орієнтовані на схвалення інших людей, ніж жінки.

Це в свою чергу свідчить про більшу схильність юнаків перекладати провину за власні неуспіхи та конфлікти на оточуючих, про перебільшення ними ролі соціального оточення як важливого чинника трудових здобутків. Показники дівчат за шкалою «рівень особистісного контролю» свідчить про вищий рівень вияву суб'єктності жіноцтвом в сфері професійних успіхів, що базуються на відповідальності у професійному функціонуванні, прийнятті поразок як власних промахів, а не впливу обставин, що склалися. На противагу жінкам, чоловіки пояснюють фахові поразки екстернальним чинником, не пов'язаним з власною працеспроможністю. Низькі результати жіноцтва за шкалою «поразок» можуть свідчити про їхню надмірну самокритичність щодо презентації свого професійного Я.

Нами встановлений обернений зв'язок між рівнем прихильності до традиційних гендерних орієнтацій та особливостями самопрезентації особистісних спроможностей, орієнтованих на екстернальність локусу контролю. Це, зокрема, стосується показників рефлексії власної працеспроможності, загального локусу контролю в досягнутих успіхах і

поразках, відчутті залежності від долі та впливів інших людей на просування кар'єрними шаблями, ідеології самоконтролю.

Результати дослідження розвінчують міф про екстернальність локусу контролю фахово-економічної життєдіяльності жіноцтва, оскільки показники як загального, так і час часткових шкал інтернального локусу контролю «слабкої» статі виявились вищими за відповідні показники у ровесників чоловіків. Вищими в презентації різновидів соціальної компетенції, зокрема таких її складових, як і регуляція неформальних стосунків на місці праці, уміння продемонструвати свою кваліфікацію в ситуаціях соціальної експозиції, а також у випадках, які вимагають наполегливості в розв'язанні проблем, виявились показники як українських, так і польських студенток.

Особливої інтерпретації вимагають нижчі показники презентації жіноцтвом власного іміджу за такими багатовимірними параметрами самооцінки як буття коханою, фізична привабливість, популярність, вітальність, інтеграція ідентичності та загальна самооцінка у порівнянні з чоловіками. При цьому інші складові самооцінки такі, як власна компетентність, лідерські здібності та моральна самоакцептація залишаються вищими у жінок.

Співставлення показників вищезазначених шкал засвідчує, що чим більшою мірою на їх рефлексію можуть впливати оточуючі люди, тим нижче вони презентуються жіноцтвом і навпаки. Чим більшою мірою та чи інша особистісна властивість опосередковуються сприйняттям самої жінки, тим вище її само рефлексія представлена як особистісне досягнення, а не недолік.

В аналогічний спосіб слід витлумачити нижчий рівень конгруентності жіноцтва в таких параметрах само рефлексії їхнього буття як його загальна мета, пошукування далеких і ближніх цілей та смислів, акцептація смерті та відчуття екзистенційної пустки за результатами виміру життєвих настановлень. Лише за однією з шкал вищеназваного тесту, а саме «контролю життя» жінки демонструють вищу особистісну силу. Така статева розбіжність результатів свідчить, на наш погляд, про більшу підвладність життєвих сценаріїв жінки, її цілепокладання і самоздійснення впливам традиційних статевих стереотипів, які підвищують тривожність жіноцтва перед очікуванням від неї народження дітей, материнства, поєднання професійних і домашніх обов'язків, що не може не позначатися на відповідній тривожній рефлексії жіноцтвом власних сенсів буття.

Результати дослідження засвідчили вищий рівень психологічної готовності чоловіків до індивідуальних форм економічної діяльності, ніж жінок, які більше орієнтовані на групові форми професійної та фінансової діяльності. Соціальні ролі чоловіків і жінок все ще значною мірою опосередковуються гендерними стереотипами, які скеровують диференціацію їх економічного самовираження, зумовлюючи декларовані студентською молоддю життєві сценарії та бачення матеріальних зобов'язань. Проте реалії економічного функціонування гендерів сформували більший особистісний

потенціал жінок у розвитку традиційно маскулінного економічного простору, пусковим механізмом якого стануть домінувати патріархально-егалітарні уявлення про особисту професійну самопрезентацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Говорун Т. В. Гендерна психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.
2. Москаленко В. В. Економічна соціалізація особистості: концептуальна модель. *Соціальна психологія*. 2006. №3 (17). С. 3–17.
3. Hovorun T. V. Why female's and male's student's self-fulfilling presentations are different? *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland*: Collective monograph. Volume 2. Sandomierz: Izdawniciba «Baltija Publishing», 2018. P. 85–103. URL : file:///C:/Users/Internal/Downloads/colmon_Sandomyr_ped_psyh_soc_%D0%A7.2.pdf19
4. Hyde J.-Sh. Half the Human Experience: The Psychology of Women. Lexington–Massachusetts–Toronto : D. C. Heath and Company, 1991. P. 475.
5. Matczak A. Kwestionariusz Kompetencji Spotecznych, Wydawa II uzupelnione. Warszawa : Pracownia Testow Psychologicznych, 2007. 77 str.
6. Chen C. P. Career self-determination theory. *Psychology of Career Adaptability, Employability and Resilience*. 2017. P. 329–347. URL : <https://cutt.ly/QzW8aoF>
7. Women and Men in Leadership Positions in Ukraine. A Statistical Analysis of Business Registration Open Data (September, 2017). URL : <https://cutt.ly/S7Dpe>

Гончаровська Галина Федорівна

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології розвитку і консультування
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

Андрійчук Тетяна

студентка-магістрантка мП-21
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО КОНСУЛЬТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вступ. Проблема формування готовності до майбутньої професійної діяльності була і залишається ключовою для психолого-педагогічної теорії та практики вищої освіти. Незважаючи на значне розширення досліджень у цій галузі, протиріччя між запитом сучасного суспільства на ґрунтовно підготовленого фахівця та недостатнім рівнем реальної готовності